

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ ТА РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ВОСКОБОЙНИКОВ Вадим Володимирович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0571-5565>

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.1.31>

У статті виділено коло ключових нормативно-правових актів різної юридичної сили, які в своїй сукупності складають систему правових засад підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану. Надано змістовну характеристику нормативно-правовим актам, норми яких спрямовані на регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя.

Ключові слова: бізнес, підтримка, розвиток, правові засади, правове регулювання, нормативно-правовий акт.

Постановка проблеми

Розвиток бізнесу, як пріоритетне завдання державної економічної політики, завжди займало перше місце з часів розбудови незалежності України. Для забезпечення його розвитку було прийнято численні нормативно-правові акти. Разом із тим анексія Криму, захоплення територій Донецької та Луганської областей й подальше повномасштабне вторгнення спричинили раніше не існуючі важкі наслідки для бізнесу, що вимагають додаткові зусилля з боку держави. А відтак, для того, щоб забезпечити належну підтримку та розвиток бізнесу в умовах воєнного стану, необхідно здійснити комплексні теоретичні дослідження, присвячені характеристиці правових засад здійснення відповідної діяльності.

Стан дослідження

В останні роки проблема підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану не-

одноразово ставала предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, їй приділяли увагу: Є.П. Бурий, Г.П. Гончар, К.В. Єфремова, М.М. Іжа, О.Є. Кузьмін, Т.Ю. Мельник, Л.В. Пан, О.З. Уголькова, Д.Р. Чернишевич, С.Ю. Юр'єва та багато інших. Втім, незважаючи на значні теоретичні здобутки, в науковій літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені характеристиці правових засад підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану.

Мета та завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб надати характеристику системі правових засад підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: виділити коло нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на регулювання підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану; надати характеристику системі відповідних правових засад.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у статті дістала подальшого опрацювання характеристика правових засад підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження слід відзначити, що правові засади підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану яв-

ляють собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері. Керуючись даною логікою першим нормативним документом, якому ми приділимо увагу є – Конституція України. До конституційно-правових норм, які врегульовують питання свободи бізнесу та обов'язків держави щодо її забезпечення, відноситься: ст.3 (Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.); ст.41 (Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.); ст.42 (Право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.); ст.54 (Гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.); ст. 56. (Право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень) [1]. Слід зазначити, що Конституцією також передбачено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можливість окремих обмежень прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Означене стосується й прав, зазначених ст.ст. 41, 42 та 54 [1]. Разом із цим

мова йде не про заборону, а про тимчасове обмеження реалізації цих прав. Наразі у зв'язку з введенням воєнного стану як цілковито обґрунтованого виклику військово-терористичній загрозі держави-агресора, можемо відслідкувати дії держави, що не лише не обмежують можливості бізнесу, але й створюють умови для його розвитку.

Але для початку слід розглянути ті відображені у законах особливості адміністративно-правового регулювання, що безпосередньо пов'язані із специфікою роботи бізнесу у період дії в Україні воєнного стану. Головним законодавчим актом, який визначає роботу бізнесу в державі, можна вважати Господарський кодекс України. Він встановлює правові основи господарської, у тому числі підприємницької діяльності, яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності. Кодекс має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, встановити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами. Держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності. Основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [2]. Перелічене у загальному вигляді відображає форми адміністративно-правового регулювання бізнесу, у тому числі стимулювання його розвитку.

Відповідні норми щодо можливих обмежень містяться й у інших законах, покликані сприяти розвитку бізнесу в Україні. Зокрема, Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері госпо-

дарської діяльності» така політика визначена, як напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України. В умовах воєнного стану регуляторна діяльність здійснюється з урахуванням обмежень прав і свобод людини і громадянина, які в умовах воєнного стану встановлюються відповідно до Конституції України та відповідних спеціальних законів, зокрема Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Законом України «Про оборону України» затверджено, що підприємства, установи та організації усіх форм власності: виконують державні контракти (договори), укладені за результатами проведення оборонних закупівель, в тому числі проводять наукові дослідження та виконують розробки у сфері оборони, створюють і підтримують у готовності мобілізаційні потужності, зберігають матеріальні цінності мобілізаційного резерву; здійснюють на договірних засадах виробництво і поставки Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, та правоохоронним органам продукції, виконують інші роботи, надають комунально-побутові та інші послуги, що не передбачені державними контрактами (договорами) з оборонних закупівель; здійснюють згідно із законодавством заходи щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації; забезпечують та беруть участь у здійсненні заходів цивільного захисту [4].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає такі заходи, які позначаються на діяльності бізнесу: запровадження трудової повинності для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, уста-

новами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб; тощо [5].

Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» визначає правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності і встановлює порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, та адміністраторів [6]. Норми названого закону діють й під час воєнного стану.

Окрім законів, значна кількість підзаконних нормативно-правових актів спрямовані на стабілізацію та розвиток бізнесу. Насамперед доцільно назвати Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. Її метою є створення нормативно-правової бази та здійснення заходів для впровадження міжнародних стандартів ведення соціально відповідального бізнесу в діяльність суб'єктів господарської діяльності для забезпечення сталого розвитку України та підвищення суспільного добробуту. Концепцією запропоновано запровадження конкурсного відбору, переможцем якого є суб'єкт господарської діяльності з високим рівнем соціальної відповідальності, за визначеними державою критеріями, зокрема в разі: залучення суб'єкта господарської діяльності до реалізації соціальних проектів у сфері захисту прав людини (будівництво житла для внутрішньо переміщених осіб, соціального житла); тощо [7]. Названі Концепцією заходи наразі узгоджуються як із суспільними потребами, обумовленими війною, так і спрямовані на стимулювання розвитку бізнесу за рахунок їх задоволення.

Постановою Кабінету міністрів України «Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва, зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного стану» зазначено спрямувати залишки коштів спеціального фонду державного бюджету, що утворилися станом на 1 січня 2022 р. за рахунок надходжень відповідно до Угоди про позику (Програма «Прискорення приватних інвестицій у сільське господарство») між Україною та міжнародним банком реконструкції та розвитку від 27 серпня 2019 року обліковуються на рахунках, відкритих в акціонерному товаристві «Державний експортно-імпорتنний банк України», за Міністерством аграрної політики та продовольства (апаратом Міністерства аграрної політики та продовольства та Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру) і Міністерством економіки (Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів), на програми: «Керівництво та управління у сфері агропромислового комплексу»; «Проведення інвентаризації земель та оновлення картографічної основи Державного земельного кадастру»; «Заходи з будівництва прикордонних інспекційних постів та покращення доступу сільськогосподарських МСП до експортних ринків» [8].

Далі слід вказати Програму релокації підприємств. До програми може долучитися будь-яке підприємство, здійснивши повну або часткову релокацію своїх потужностей. Програма поширюється на регіони, що постраждали від бойових дій. Відновлення економіки держави за рахунок переміщення підприємств з територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій, в безпечні регіони Західної України. Для цього потрібно подати заявку на переміщення, вказавши спеціалізацію підприємства, кількість працівників, можливості виробництва, потреби у виробничому приміщенні, сировині, розміщенні співробітників, а також спосіб транспортування. Усі заявки розглядаються оперативну [9].

Указом Президента України «Про Всеукраїнську економічну платформу «Зроблено в Україні»» з метою забезпечення ефективного діалогу та об'єднання зусиль влади і бізнесу для подолання викликів та наслідків, спричинених збройною агресією Російської

Федерації проти України, стимулювання ділової активності українських виробників, популяризації та просування українського продукту, покращення інвестиційного клімату, створення економічних умов для відновлення, модернізації і зростання економіки України, заохочення повернення громадян України, які вимушено залишили Батьківщину внаслідок збройної агресії постановлено започаткувати Всеукраїнську економічну платформу «Зроблено в Україні» під патронатом Президента України для постійної комунікації та координації взаємодії державних органів, представників релокованих підприємств, вітчизняного бізнесу (великого, середнього, малого), громадських об'єднань підприємців, іноземних інвесторів, політичних діячів, вчених, експертів [10].

Висновки

Проведений вище аналіз дає змогу говорити про те, що нормативно-правові акти, які регламентують діяльність бізнесу під час воєнного стану, зокрема щодо його стимулювання та розвитку, найбільш доцільно поділити на наступні групи: 1) нормативні документи, що встановлюють певні обмеження та додаткові обов'язки на суб'єктів реалізації бізнесу; 2) нормативно-правові акти, які спрямовані на стимулювання та підтримку розвитку бізнесу без відносно до особливого стану, який діє в країні; 3) правові акти, що містять додаткові заходи із стимулювання та розвитку бізнесу, які діють виключно під час воєнного стану.

У підсумку наукового дослідження, слід зазначити, що правові засади підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану є тим фундаментом, який дозволяє продовжити стабільність його роботу за важких для країни умов. Вони визначаються різними за своєю юридичною силою нормативно-правовими актами. Так, відповідно до Конституції України окремі права, зокрема: право на свободу підприємницької діяльності, недоторканість права власності – можуть бути обмежені. Разом із цим, Конституція встановлює гарантії захисту громадян від свавілля органів державної влади шляхом закріплення обов'язків останніх, у тому числі й щодо підприємців, дія яких не може бути обмежена

у зв'язку з веденням воєнного стану. Закони та підзаконні нормативно-правові акти, що спрямовані на стимулювання розвитку бізнесу в Україні, не лише не втратили своєї чинності, але й були посилені додатковими заходами. Розглядувані правові засади включають основні принципи взаємовідносин держави як суб'єкта забезпечення діяльності бізнесу у воєнний час та підприємців, як тих, що реалізують свою діяльність в межах, встановлених правовими вимогами.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

3. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Закон України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15/conv#n335>

4. Про оборону України. Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/conv#n339>

5. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/conv#n5>

6. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності. Закон України від 6 вересня 2005 року. № 2806-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text>

7. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>

8. Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва, зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 438. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2022-%D0%BF#Text>

9. Програма релокації підприємств. Сайт Міністерства економіки України. URL:

АНОТАЦІЯ

Аргументовано, що нормативно-правові акти, які регламентують діяльність бізнесу під час воєнного стану, зокрема щодо його стимулювання та розвитку, найбільш доцільно поділити на наступні групи: 1) нормативні документи, що встановлюють певні обмеження та додаткові обов'язки на суб'єктів реалізації бізнесу; 2) акти, які спрямовані на стимулювання та підтримку розвитку бізнесу без відносно до особливого стану, який діє в країні; 3) правові акти, що містять додаткові заходи із стимулювання та розвитку бізнесу, які діють виключно під час воєнного стану.

Зазначено, що правові засади підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану є тим фундаментом, який дозволяє продовжити стабільну його роботу за важких для країни умов. Вони визначаються різними за своєю юридичною силою нормативно-правовими актами. Так, відповідно до Конституції України окремі права, зокрема: право на свободу підприємницької діяльності, недоторканість права власності – можуть бути обмежені. Разом із цим, Конституція встановлює гарантії захисту громадян від свавілля органів державної влади шляхом закріплення обов'язків останніх, у тому числі й щодо підприємців, дія яких не може бути обмежена у зв'язку з веденням воєнного стану. В свою чергу закони та підзаконні нормативно-правові акти, що спрямовані на стимулювання розвитку бізнесу в Україні, не лише не втратили своєї чинності, але й були посилені додатковими заходами. Розглядувані правові засади включають основні принципи взаємовідносин держави як суб'єкта забезпечення діяльності бізнесу у воєнний час та підприємців, як тих, що реалізують свою діяльність в межах, встановлених правовими вимогами.

Ключові слова: бізнес, підтримка, розвиток, правові засади, правове регулювання, нормативно-правовий акт.

<https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv>

10. Про Всеукраїнську економічну платформу «Зроблено в Україні». Указ Президента України від 26 січня 2024 р. № 31/2024. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/312024-49569>

SUMMARY

It is argued that the normative legal acts that regulate business activities during martial law, in particular regarding its stimulation and development, are most expediently divided into the following groups: 1) normative documents that establish certain restrictions and additional obligations on the subjects of implementation business; 2) acts that are aimed at stimulating and supporting the development of business without regard to the special situation in force in the country; 3) legal acts containing additional measures for the stimulation and development of business, which are valid only during martial law.

It is noted that the legal basis for business support and development in the conditions of martial law is the foundation that allows it to continue its stable work under difficult conditions for the country. They are determined by legal acts of different legal force. Thus, according to

the Constitution of Ukraine, certain rights, in particular: the right to freedom of entrepreneurial activity, the inviolability of property rights, may be limited. At the same time, the Constitution establishes guarantees for the protection of citizens against the arbitrariness of state authorities by establishing the duties of the latter, including for entrepreneurs, whose actions cannot be limited in connection with the maintenance of martial law. In turn, the laws and by-laws aimed at stimulating business development in Ukraine not only did not lose their validity, but were also strengthened by additional measures. The considered legal principles include the main principles of the relationship between the state as a subject of ensuring business activities in wartime and entrepreneurs as those who carry out their activities within the limits established by legal requirements.

Keywords: business, support, development, legal principles, legal regulation, regulatory act.